

BALTIJOS ŠALYS: ATGAL NUO PRARAJOS KRAŠTO

www.emergingmarkets.org | Mike Collier

Išgyvenusios gilių ir skausmingų reformų metus Baltijos šalys sako esą pasiruošusios viskam – net kitai pasaulinei finansų krizei.

Šiek tiek daugiau nei prieš dvejus metus pasaulinė ekonominė krizė Baltijos šalis palietė skaudžiausiai. 2009 m. sprogus paskolų sukurtam nekilnojamojo turto burbului, Estijos BVP sumažėjo 14 procentų, Lietuvos – 15 procentų, o Latvijos – 18 procentų.

Ypač stebina tai, kad pasauliui ruošiantis antrajai galimos krizės bangai, Baltijos šalys ne tik demonstruoja spartų ekonominį augimą, bet taip pat, anot kai kurių komentatorių, tampa fiskalinio apdairumo politikos įgyvendinimo pavyzdžiais krizės nualintos euro zonos šalims ir įsiskolinusioms Jungtinėms Amerikos Valstijoms.

Preliminari BVP II ketvirčio statistika rodo, jog lyginant su tuo pačiu praėjusių metų laikotarpiu, Estijos ekonomika išaugo 8,4 proc., Latvijos ekonomika – 5,3 proc., o Lietuvos BVP išaugo 6,1 proc..

„2008–2009 m. sunkią ekonominę krizę patyrusių Estijos, Latvijos ir Lietuvos pavyzdžiai rodo, kad nors taisyti makroekonominį disbalansą ir vėl priversti ekonomiką augti esant fiksuotam euro keitimo režimui lengva nebuvo, visgi nebuvo ir neįmanoma“, – teigia „Fitch“ reitingų agentūros analitikė Michèle Napolitano.

Pasak „Fitch“, Baltijos šalyse išorės disbalansas sumažėjo susiaurėjus vidaus rinkos paklausai, sumažėjus infliacijos ir darbo užmokesčio augimui, lyginant su prekybos partneriais. Ši vidinė devalvacija buvo skausmingas procesas: šiose šalyse 2008–2009 m. BVP realiai susitraukė 18 procentų. Tačiau jau 2011 m. stebimi greiti BVP augimo tempai ir išaugęs konkurencingumas, taip pat atkurtas pasitikėjimas šalių mokumu.

Suprantama, kad regiono vadovai džiaugiasi, jog jų vykdoma kieta politika jiems suteikė dar stipresnius šarvus tam, kad, atsiritus naujai krizės bangai, jie būtų pasiruošę ją nugalėti.

Estijos Ministras Pirmininkas Andrus Ansipis interviu dienraščiui „Emerging Markets“ sako: „Mūsų finansai turi išlikti geros formos, toks yra mūsų uždavinys. Kai mūsų finansų būklė gera, tada lengviau išgyventi visus kitus sunkumus“.

Andrus Ansipis yra tikras, kad prisijungimas prie euro zonos problemų, su kuriomis dabar susiduria šalis, nepadidino, tačiau jis vos gali nusišypsoti savo nusivylimą dėl ES pietinių valstybių išlaidavimo tendencijų. Jis sako, kad Estija yra visiškai patenkinta euro įvedimu, nes šalis tampa „dar patrauklesnė“ tiesioginiams užsienio investuotojams. Nors euro zona kelia tam tikro susirūpinimo, tačiau jis nusiteikęs optimistiškai, kad ES sėkmingai įveiks naujus iššūkius. Jis mano, kad Baltijos šalys tam taip pat yra pasirengusios ir pavyzdžiu pateikia Latviją, kurios deficitas prieš dvejus metus siekė 50 procentų, o šiais metais bus tik 3,8 proc., o ateinančiais metais, jo skaičiavimais, turėtų būti apie 2,5 proc..

„Tai – sėkmės istorija“, – sako jis, pridurdamas, kad praėjusiais metais Estijoje buvo nedidelis 0,1 procento BVP perteklius, šiomet taip pat prognozuojamas perteklinis BVP. Mūsų nedidelis skolos lygis taip pat rodo, kad mes esame geriau pasirengę.

Lietuvos Ministras Pirmininkas Andrius Kubilius sako, jog apie pažangą galimą spręsti iš ankstesnių Baltijos valstybių kolegų susitikimų. „Akivaizdu, kad mūsų diskusijų temos pasikeitė. 2009 m. kalbėjome apie tai, kaip išgyventi nuosmukį. 2010 m. siekėme labiau įsigilinti į situaciją, o paskutiniame posėdyje apie mūsų valstybių ekonomiką beveik nekalbėjome. Mes įveikėme labai labai gilią krizę.“

Kaip ir A. Ansipui, euro zona jam kelia tam tikrą susirūpinimą, tačiau jis užtikrintai patikina: „Dabar mes turime nacionalinių priemonių receptą, kuris mums padės susidoroti su bet kokia pasauline krize.“

BALTIJOS ŠALIŲ METODAS

Visiems norintiems greitai susipažinti su Baltijos šalių metodu A. Kubilius siūlo perskaityti neseniai išleistą Latvijos Ministro Pirmininko Valdžio Dombrovskio ir švedų ekonomisto Anderso Aslundo knygą apie tai, kaip Latvija nugalėjo finansų krizę. Šioje knygoje pateikiamos devynios išmoktos pamokos, įskaitant ir tokius intriguojančius pavyzdžius kaip „gerokai perdėta stabilios vyriausybės teikiama nauda“ arba „tarptautinių diskusijų makroekonomikos klausimu menka nauda, o gal net ir žala“.

Nors trijose Baltijos valstybėse taikomos taupymo priemonės buvo daugeliu atvejų griežtesnės nei Graikijoje, Portugalijoje ir Airijoje, tačiau žmonės neprotestavo, matyt, dėl savo stoviško charakterio ir sąmoningumo suvokiant, jog reikia aukotis. 2010 m. rinkimuose A. Ansipui pasisekė net padidinti parlamentinę daugumą. Nenukentėjo ir A. Kubiliaus vadovaujamos TS-LKD partijos reitingai šiame vykusiųose savivaldos rinkimuose.

Su didžiausiu vidiniu pasipriešinimu susidurti teko V. Dombrovskiui. Jo Vienybės partija liko trečia neeiliniuose rugsėjo 17 d. rinkimuose, daugumą balsų laimėjus prorusiškai Santarvės centro partijai, kuriai nepakako balsų daugumai suformuoti.

Tuo metu, kai „Emerging Markets“ buvo spausdinamas, atrodė, kad V. Dombrovskis sudarys koalicinę vyriausybę su antrąją vietą užėmusia Reformų partija, kuri įsipareigojo laikytis fiskalinės konsolidacijos ir euro įvedimui reikalingų priemonių.

Kalbėdamas prieš rinkimus V. Dombrovskis buvo įsitikinęs, kad jo politikos kursas padėjo Latvijos ekonomikai atsitiesti ir gerai pasiruošti bet kokiam galimam nuosmukiui.

„Visas buvęs disbalansas jau sutvarkytas: jau nebėra nekilnojamojo turto burbulas, baigėsi ekonomikos perkaitimas, sustabdytas nežabojamas paskolų dalijimas. Atgavome konkurencingumą, finansinį stabilumą ir mūsų ekonomika vėl pradėjo augti“, – prieš rinkimus sakė V. Dombrovskis.

Jis pabrėžė, kad nepaisant to fakto, jog per dvejus metus BVP iš viso sumažėjo 25 proc., nereikia užmiršti, jog Baltijos šalims prireikė tik dviejų dešimtmečių pereiti iš sovietinės centralizuotos ekonomikos sistemos į vieną lanksčiausių laisvosios rinkos sistemų Europoje.

SU EKSPORTU SUSIJUSIOS PROBLEMOS

„Žinoma, mes esame geriau pasirengę nei buvome prieš trejus metus, tačiau mūsų problema yra ta, kad mūsų ekonomikos atsigavimas yra labai susijęs su eksportu. Eksporto augimas per pirmąjį šių metų pusmetį buvo 37 procentai, o tai reiškia, kad mes vis labiau priklausome nuo to, kas vyksta pasaulio ekonomikoje ir ypač kitose Baltijos šalyse, Skandinavijoje, Vokietijoje, Lenkijoje ir Rusijoje“, – sako V. Dombrovskis.

Jis taip pat pastebi, jog Lietuvai gali tekti koreguoti savo strategiją, jei susirūpinimą toliau kels rinkose išliekantys neaiškumai ir susilpnėjusi Vokietijos ekonomika.

Analitikai perspėjo, kad eksporto paklausos mažėjimas gali neigiamai veikti regiono augimą, nepaisant reikšmingo pagerėjimo fiskalinėje srityje. „Blogos Europos naujienos turės įtakos augimui šiais ir kitais metais“, – teigia už naujas rinkas atsakingas „Capital Economics“ vyriausiasis ekonomistas Neilas Shearingas. Rugsėjo 15 d. straipsnyje jis prognozavo, kad 2012 metais Latvijos ir Lietuvos BVP augimas sulėtės iki 2 proc., Estijos – iki 3 proc.

Apie su eksportu susijusią riziką taip pat kalba „Danske Bank“ vyresnioji analitikė Violeta Klyvienė: „Didelė priklausomybė nuo eksporto augimo mažina tvarios plėtros perspektyvas“.

„Vidaus paklausa Baltijos šalyse sugrįš tik tada, kai atsigaus į eksportą orientuotos pramonės šakos. Sunku tikėtis, kad šiandien greitai atsigaus statybos ir nekilnojamojo turto sektoriai, nors šių į vidaus augimą orientuotų sektorių augimas turi nemenko potencialo.“

Nors Baltijos šalys iš krizės kopė panašia trajektorija, svarbu pažymėti, kad visos jos naudojo skirtingą strategiją, o tai reiškia, kad jokiū būdu negalima garantuoti vienodų rezultatų. Estija rėmėsi bumo metu sukauptais rezervais ir susitelkė ties Mastrichto kriterijų įgyvendinimu siekdama įsivesti eurą.

Latvija, kuriai bumo metu nepavyko sukaupti rezervų, kreipėsi į TVF ir ES prašydama 7,5 mlrd. eurų krizės programai įgyvendinti, tačiau ji neabejotinai gavo daugiau naudos iš tarptautinių skolintojų teikiamos ekspertinės pagalbos ir griežtos priežiūros nei iš pačių pinigų.

Tuo tarpu Lietuva pasirinko trečią kelią, priimdama jai tinkamo finansavimo dokumentą ir siekdama atgauti pasitikėjimą rinkomis. Nors tai gali pasirodyti ypač radikalius pasirinkimas, tačiau Lietuva nepasidavė Švedijos finansų ministro Anderso Borgo (Švedijos bankai Baltijos regione yra patys didžiausi) ir kitų ES svarbių asmenų 2009 m. spaudimui kreiptis į TVF, kaip teigiama „Wikileaks“ skelbiamuose dokumentuose.

Lietuvos strategiją prižiūrėjo finansų ministrė Ingrida Šimonytė. Estijos finansų ministras Jurgenas Līgis pernai susilaukė plovimų savo šalį niekam nesitikint nuvedęs į euro zoną, tačiau I. Šimonytės šaltakraujiškas krizės valdymas buvo lygiai taip pat svarbus.

Ji sako, kad vidinė devalvacija ir fiskalinis konsolidavimas – nors skausmingas ir procikliškas – buvo pagrindinės priemonės išlaikant ekonomikos konkurencingumą, taip pat šalies sugebėjimą grąžinti savo skolas. „Ekonomikos gebėjimas greitai reaguoti yra pagrindinis dalykas, tačiau fiskalinė politika turi išlikti apdairi, ir turi būti laikomasi struktūrinio balanso principų, kad ateityje būtų išvengta greitų ir griežtų procikliškų korekcijų, būtinų norint išlaikyti leistiną biudžeto deficitą“, – priduria ji .

Ji nesitiki tokių didelių kredito įplaukų kaip 2005–2007 m., ir perspektyvos, jos nuomone, yra labiau subalansuotos nei prieš metus, bet ji pripažįsta, kad daug kas priklauso nuo to, kas vyksta kitose pasaulio šalyse, nes Lietuvos ekonomika yra labai atvira.

EURO ZONOS NARYSTĖ

Kalbant apie eurą galima pastebėti subtilų dėmesio posūkį nuo euro priėmimo visomis įmanomomis išgalėmis iki labiau pragmatinio požiūrio, kurį lemia užsitęsios euro zonos problemos.

„Valiutos susiejimas su euru reiškia tam tikrą natūralų spaudimą žengti link faktinės narystės euro zonoje, nes pereinamojo laikotarpio tvarka negali trukti amžinai, o valiutų keitimo rizika negali būti sumažinta kitaip,“ – sakė I. Šimonytė. Jai taip pat aišku, kad dabar narystė taip pat reiškia tam tikras išlaidas, kai tuo tarpu anksčiau buvo matoma tik nauda.

„Mūsų politika vis dar orientuota į tai, kaip tvariai atitikti Mastrichto kriterijus, o ne į patį eurą: išmokę skausmingą šios krizės laikotarpio pamoką žinome, kad Mastrichto kriterijai yra minimalūs reikalavimai, kuriuos kiekviena šalis turėtų stengtis tvariai įgyvendinti“.

Panašiai ir Latvijoje, kur krizės paramos programos 2012 m. pabaiga reikš, kad šaliai reikia pradėti refinansavimo ciklą 2014–2015 m., todėl nebus jokio laiko nusiraminti, – sako „Swedbank“ Latvijoje vyriausiasis ekonomistas Martins Kazaks. Į euro priėmimą reikia žvelgti ne kaip į savaiminį tikslą, bet kaip į Estijos atvejų, galutinį reformų proceso rezultatą.

„Jei mes negalime sutvarkyti ekonomikos iki to meto, tai reikš brangesnį refinansavimą ir pinigų iš biudžeto atidavimą užsienio šalims, užuot juos naudojant savo ekonomikai plėtoti“, – sako M. Kazaks, įvertindamas tai, kad tikimybė yra beveik viena iš trijų, kad pasaulio BVP augimas bus mažesnis nei 2% šiais metais.

Tačiau galiausiai kaip teigia „Danske Bank“ analitikė V. Klyvienė, Baltijos šalys gali šio bei to pamokyti ir didžiąsias valstybes, nes šiandien situacija keičiasi, ir Europa mato, kad reikėtų sekti Baltijos valstybių pavyzdžiu“, – sako ji.

„Fiskalinis konsolidavimas, darbo rinkos ir kitos struktūrinės reformos ne tik nesužlugdo šių šalių ekonomikos, bet net padeda tapti konkurencingesnėmis ir galiausiai sustabdo netvarų skolos augimą, kuris kelia grėsmę visai euro zonai“.